

УДК 338.486

DOI: <https://doi.org/10.32782/1814-1161/2024-4-6>

Шелеметьєва Т.В.

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри туристичного, готельного та ресторанного бізнесу
Національного університету «Запорізька політехніка»

Трохимець О.І.

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів, банківської справи,
страхування та маркетингу
Класичного приватного університету

Shelemetieva Tetiana

Doctor of Economic Sciences, Professor,
Professor at the Department of Tourism, Hotel and Restaurant Business
National University "Zaporizhzhia Polytechnic"

Trokhymets Olena

Doctor of Economic Sciences, Professor,
Professor at the Department of Finance, Banking, Insurance and Marketing
Classic Private University

РЕГІОНАЛЬНІ ВЕКТОРИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ПІВДЕННО-СХІДНОЇ УКРАЇНИ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

REGIONAL VECTORS OF SUSTAINABLE TOURISM DEVELOPMENT IN SOUTH-EASTERN UKRAINE: A PRACTICAL ASPECT

У статті досліджено регіональний досвід сталого розвитку туризму південно-східних областей України до та в умовах військового стану. Визначено сучасні проблеми сталого розвитку туризму в цих регіонах. Проаналізовано динаміку податкових надходжень від туристичної галузі південно-східних регіонів України за I-півріччя 2021–2024 роки. Зазначено, що за даними Державного агентства розвитку туризму України за I-півріччя 2024 року зросли податкові надходження від туристичної галузі в південно-східних регіонах України. Виокремлено кілька основних напрямів, на яких фокусуються ці регіони для підтримки та відновлення туризму. Визначено основні фактори впливу на формування регіональної політики сталого розвитку туризму та обґрунтовано, що в сучасних умовах особливої уваги набувають політичні, правові фактори, безпека та стабільність. Доведено, що незважаючи на складні умови безпеки та економічні труднощі, регіони намагаються зберегти свою туристичну привабливість шляхом комплексного підходу, який враховує всі ці фактори. Проведено моніторинг сучасних Програм розвитку туризму в південно-східних регіонах України з метою визначення їх генеральної мети, особливостей територій, матеріальної бази регіонального розвитку туристичної діяльності, пріоритетних видів туризму, туристичного потенціалу, шляхів і засобів розв'язання виявлених проблем. Доведено, що моніторинг дозволить оцінити, наскільки успішно виконуються поставлені цілі і завдання програм, а також своєчасно виявляти проблеми, недоліки або невідповідність наміченим цілям сталого розвитку туризму в сучасних умовах.

Ключові слова: регіони, сталий розвиток туризму, південно-східна Україна, аналіз, динаміка, фактори впливу, програма розвитку.

The article examines the regional experience of sustainable tourism development in the southeastern regions of Ukraine before and during martial law. It is noted that the tourism industry of Ukraine continues to develop in difficult military-political conditions due to adaptation to new challenges, internal resources, international support and national unity. The current problems of sustainable tourism development in the regions of southeastern Ukraine are identified. It is important that tourism in the region develops in accordance with the principles of sustainable development, thereby preserving natural and cultural resources for future generations and reducing the negative impact on the environment. The dynamics of tax revenues from the tourism industry in the southeastern regions of Ukraine for the first half of 2021–2024 was analyzed. It is noted that the analysis of the dynamics of tax revenues from the tourism industry is an important tool for assessing the effectiveness of tourism development and its impact

on the economy of a country or region. It allows us to assess how large the contribution of the tourism industry to the general budget, as well as to the structure of the economy of a country or region. It is noted that according to the State Agency for Tourism Development of Ukraine, tax revenues from the tourism industry in the southeastern regions of Ukraine increased in the first half of 2024. The Odessa Region leads in terms of revenue (UAH 60.6 million), and Zaporizhzhia Region leads in terms of growth (growth rate +150 %). This is explained by the fact that, firstly, tourist flows within the country have increased, and secondly, despite the difficult security conditions and economic difficulties, the southeastern regions of Ukraine are trying to maintain their tourist attractiveness. Several main areas are highlighted that these regions are focusing on to support and restore tourism: they focus on domestic tourism by promoting local attractions, natural landscapes and cultural heritage through online platforms, social networks and advertising; they stimulate local entrepreneurs to develop tourism infrastructure through grants, subsidies and other forms of support. And this, in turn, contributes to the creation of new jobs, the preservation of cultural traditions and the development of business in wartime conditions. The main factors influencing the formation of regional policy for sustainable tourism development are identified and it is substantiated that in modern conditions, political, legal factors, security and stability are of particular importance. It is substantiated that security is a critically important factor for the development of tourism in the regions. It is proven that despite the difficult security conditions and economic difficulties, regions are trying to maintain their tourist attractiveness through an integrated approach that takes into account all the outlined factors. Monitoring of modern tourism development programs in the southeastern regions of Ukraine was carried out in order to determine their general goal, features of the territories, material base of regional development of tourism activities, priority types of tourism, tourism potential, ways and means of solving the identified problems. It was noted that each region has its own specific problems in economic development, in the socio-cultural sphere, different conditions of socio-economic situation and different prospects for development depending on natural conditions, structure of the economy, degree of concentration of industry. The research and solution of regional development problems is possible with the integrated approach implication. It is proved that monitoring will allow to assess how successfully the set goals and objectives of the programs are being fulfilled, as well as to timely identify problems, shortcomings or inconsistency with the intended goals of sustainable tourism development in modern conditions. The conducted study of regional vectors of sustainable tourism development in the southeastern regions of Ukraine will allow obtaining a number of important results and conclusions that will contribute to the effective development of the tourism industry in this region, taking into account modern challenges and opportunities.

Keywords: regions, sustainable tourism development, south-eastern Ukraine, analysis, dynamics, factors of influence, development programme.

Постановка проблеми. Туристична галузь України продовжує розвиток в складних воєнно-політичних умовах завдяки адаптації до нових викликів, внутрішнім ресурсам, міжнародній підтримці та національній єдності. Для збалансування процесів такого розвитку, доцільно вже сьогодні визначати його регіональний вектор. Кожен регіон України відіграє важливу роль у розвитку туристичного сектору, оскільки має свої ресурси, особливості та потенціал для залучення туристів. Вони володіють історико-культурною та природною спадщиною, яка є основою для розвитку туризму. Сьогодні в складних умовах масштабного військового конфлікту, особливої уваги набуває питання саме сталого розвитку туризму в регіонах України та визначення регіональних векторів відновлення сфери туризму, орієнтуючись на мінімізацію негативного впливу на навколишнє середовище і культуру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові аспекти реалізації сталого розвитку, принципи, концепції та механізми сталого розвитку туризму, досягнення на практиці, заходи, які стимулюють сталий розвиток туризму в Україні розглянуті у працях вітчизняних та зарубіжних авторів. Лебедев І. [1] досліджував досвід Європейського Союзу й завдання для України щодо сталого розвитку туризму. Низку сучасних, науково-методичних і теоретичних підходів щодо встановлення концептуальних засад сталого розвитку туристичної діяльності розглянуті Ісаєнко В., Ніко-

лаєвим К., Бабіковою К. та ін. [2]. Стратегічні напрями сталого розвитку туризму у Львівській області досліджені у статтях Роїк О. та Луцик М. [3]. Брич В. та Галиш Н. [4], котрі розглянули рівень упровадження аспектів сталого розвитку туризму як цілеспрямованого впливу на процеси формування й підтримки туристично-рекреаційного середовища в інтересах суспільства. Водночас недостатньо висвітленими залишаються питання регіонального впливу збалансованих процесів та комплексного підходу врахування факторів впливу на розвиток туристичної галузі України.

Метою статті є дослідження регіонального досвіду сталого розвитку туризму південно-східних областей України та обґрунтування на цій основі стратегічних трансформаційних змін у регіональній політиці в сфері туризму для відновлення країни в післявоєнний період.

Виклад основних результатів дослідження. Сьогодні дуже складні часи для туризму, особливо для південно-східної України та її областей: Запорізької, Дніпропетровської, Херсонської, Одеської, Миколаївської, Харківської, Донецької та Луганської. Але, південно-східна Україна має багату культурну спадщину – архітектурні пам'ятки, історичні міста, музеї та природні заповідники, володіє багатьма заповідниками, заказниками та привабливими природними ландшафтами. Розвиток екотуризму може захистити ці території, водночас приносячи економічні вигоди місцевим громадам. Важливо, щоб туризм в регіоні розвивався

Аналіз динаміки податкових надходжень від туристичної галузі південно-східних регіонів України за I-півріччя 2021–2024 рр., млн грн

Область	Рік				Відхилення, 2024/2023	
	2021	2022	2023	2024	абсолютне, млн грн	відносне, %
Дніпропетровська	42,3	35,0	43,1	59,5	+16,4	+38,0
Донецька	22,5	13,0	3,6	5,8	+2,2	+61,1
Запорізька	34,2	17,6	6,2	15,5	+9,3	+150
Луганська	4,3	1,8	0,2	0,03	-0,17	-85,0
Миколаївська	15,8	9,4	7,5	11,1	+3,6	+48
Одеська	241,8	42,8	43,4	60,6	+17,2	+39,6
Харківська	44,6	24,6	16,2	22,8	+6,6	+40,7
Херсонська	8,5	11,0	0,7	1,1	+0,4	+57,1

Джерело: складено авторами за даними [5]

відповідно до принципів сталого розвитку, тим самим зберігаючи природні та культурні ресурси для майбутніх поколінь і зменшуючи негативний вплив на навколишнє середовище.

Важливим інструментом для оцінки ефективності розвитку туризму та його впливу на економіку країни чи регіону є аналіз динаміки податкових надходжень від туристичної галузі. Він дозволяє оцінити, наскільки великий внесок туристичної галузі в загальний бюджет, а також в структуру економіки країни чи регіону. Аналіз динаміки податкових надходжень дозволяє органам місцевого самоврядування прогнозувати майбутні доходи від туризму та планувати бюджет на різні державні програми.

В таблиці 1 представлено аналіз динаміки податкових надходжень від туристичної галузі південно-східних регіонів України за I-півріччя 2021–2024 рр.

Проведений аналіз засвідчує, що за даними Державного агентства розвитку туризму за I півріччя 2024 року зросли податкові надходження від туристичної галузі південно-східних регіонів України. За обсягами надходжень лідирує Одеська область (60,6 млн грн), а за зростанням – Запорізька (+150 %). Це пояснюється тим, що по-перше, збільшилися туристичні потоки всередині країни,

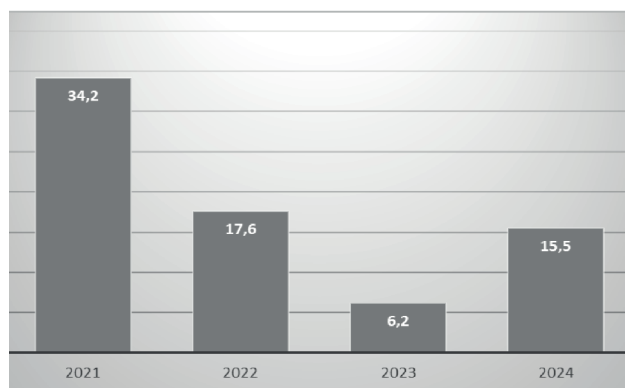

Рис. 1. Динаміка податкових надходжень від туристичної галузі в Запорізькому регіоні за I півріччя 2021–2024 рр., млн грн

Джерело: побудовано авторами за даними [5]

по-друге, незважаючи на складні умови безпеки та економічні труднощі регіони намагаються зберегти свою туристичну привабливість:

- зосереджуються на внутрішньому туризмі шляхом просування місцевих пам'яток, природних ландшафтів та культурної спадщини через онлайн-платформи, соціальні мережі та рекламу;

- відновлюють пошкоджені туристичні об'єкти та інфраструктуру, такі як готелі, дороги, туристичні маршрути;

- активно розвивають альтернативні види туризму, такі як екологічний туризм, агротуризм, а також відвідування природних парків, екопоселень, сільських садиб;

- залучають культурні та освітні ініціативи місцевої громади, яка організовує фестивалі, виставки, майстер-класи, що залучають туристів і сприяють розвитку культури на місцях;

- розробляють нові безпечні туристичні маршрути та спеціальні заходи щодо безпеки туристів, а також залучають приватні компанії для охорони територій, що можуть стати новими туристичними маршрутами;

- стимулюють місцевих підприємців до розвитку туристичної інфраструктури через гранти, субсидії та інші форми підтримки. А це, зі свого боку, сприяє створенню нових робочих місць, збереженню культурних традицій та розвитку бізнесу в умовах війни;

- підтримують міжнародне співробітництво та партнерство для допомоги у відновленні туристичної репутації регіону.

Станом на кінець 2023 року 70 % Запорізької області – це окупована територія. Але, за підрахунками Державного агентства розвитку туризму України за перші шість місяців 2024 року Запорізька область сплатила податкових надходжень від туристичної галузі в розмірі 15,5 млн грн, що в 2,5 рази більш ніж за аналогічний період 2023 року (див. рис. 1).

В Запоріжжі вже формується план дій органів виконавчої влади з відновлення туристичної сфери після війни, опрацьовується стратегія відновлення галузі. При Департаменті культури і туризму Запорізької міської ради створено Координаційну раду з питань розвитку туризму і рекреації, яка вже в лютому 2024 року провела засідання, під час

якого її учасники обговорили план роботи ради, розглядали пропозиції щодо проведення заходів популяризації міста Запоріжжя як туристичної дестинації, її культурного та туристичного розвитку на майбутнє. Для сприяння соціальної згуртованості та солідарності внутрішньо переміщених осіб вже організовуються у літній період безкоштовні пішохідні екскурсії, розглядаються питання забезпечення принципу безбар'єрності для обласних об'єктів туристичної інфраструктури [6].

Рішенням Запорізької міської ради затверджена «Програма розвитку туризму в місті Запоріжжі на 2023–2025 роки», метою якої є формування сталого в'їзного туристичного потоку до м. Запоріжжя за допомогою просування, реалізації туристичних продуктів, організації цікавих заходів для гостей та мешканців міста, розвитку партнерських відносин між бізнесом, громадою та владою створення та промоції локальної туристичної дестинації [7] (див. табл. 2).

Таблиця 2

Програми розвитку туризму південно-східних регіонів України до та після повномасштабного вторгнення

Регіон	Назва програми	Мета програми	Джерело
Дніпропетровська	Програма розвитку туризму у Дніпропетровській області на 2014–2025 роки	Формування виняткового і різноманітного туристичного продукту регіону, просування його на внутрішньому та міжнародному ринках шляхом рекламно-інформаційної кампанії, створення туристичної інфраструктури, яка б відповідала європейським стандартам.	http://212.3.96.115/decisions/42/1078
Запорізька	Програма розвитку туризму в місті Запоріжжі на 2023–2025 роки	Формування сталого в'їзного туристичного потоку до м. Запоріжжя за допомогою просування, реалізації туристичних продуктів, організації цікавих заходів для гостей та мешканців міста, розвитку партнерських відносин між бізнесом, громадою та владою створення та промоції локальної туристичної дестинації.	https://zp.gov.ua/upload/content/o_1gl9gstu-7ugmipjd3m-3v7oune.pdf
Миколаївська	Програма розвитку туризму Миколаївської сільської ради на 2022–2024 роки	Створення конкурентоспроможного туристичного продукту, здатного максимально задовольнити туристичні потреби населення громади, забезпечити на цій основі комплексний розвиток громади за умови збереження екологічної рівноваги та історико-культурної спадщини. Оптимізація використання туристичних ресурсів, подальше формування туристичного продукту, забезпечення зростання надходжень до бюджетів усіх рівнів сприятиме соціально-економічному розвитку громади.	https://mykolaivka.otg.dp.gov.ua/storage/app/uploads/public/61d/d30/2eb/61d-d302eb-cff8756066308.docx
Одеська	Програма розвитку туризму та курортів в Одеській області на 2021–2023 роки	Розвиток внутрішнього туризму на території Одеської області шляхом створення сприятливих економічних, інвестиційних, екологічних, соціальних та інфраструктурних умов розвитку території та промоції туристичного продукту області.	https://uovp.od.gov.ua/wp-content/uploads/2020/10/Programa.pdf
Харківська	Програма розвитку культури, туризму та охорони нерухомої культурної спадщини Харківської області на 2024–2028 роки	Визначення основних шляхів і способів створення умов для збереження мережі закладів культури області, підвищення якості та доступності культурних послуг, розвитку людського капіталу Слобожанщини через стимулювання створення та споживання культурних послуг, реалізація державної політики в галузях «Культура» і «Туризм» на регіональному рівні, створення умов для розвитку сфери охорони культурної спадщини, забезпечення належного рівня збереження та використання об'єктів культурної спадщини, розвитку внутрішнього та в'їзного туризму, задоволення культурних і духовних потреб людини.	https://oblrada-kharkiv.gov.ua/program/programa-rozvytku-kultury-turyzmu-ta-ohorony-neruhomoyi-kulturnoyi-spadshhyny-harkivskoyi-oblastina-2024-2028-roky/
Херсонська	Програма розвитку туризму та курортів у Херсонській області на 2019–2021 роки	Формування сприятливих умов для становлення галузі туризму та курортів як провідної високорентабельної галузі економіки області та забезпечення її сталого розвитку згідно з міжнародними стандартами якості та з урахуванням європейських цінностей, зокрема удосконалення сучасної туристичної інфраструктури області; створення позитивного іміджу Херсонщини як осередку туризму на загальнодержавному та міжнародному рівнях та ін.	https://khoda.gov.ua/proekt-oblasno%D1%97-programi-rozvytku-turizmu-ta-kurort%D1%96v--na-2019-2021-roki

Джерело: складено авторами за даними ОДА регіонів

У грудні 2023 року Херсонська міська військова адміністрація затвердила Програму з відновлення туристичної інфраструктури і розвитку туризму на території Херсонської громади у разі стабілізації ситуації у Херсоні [8]. Серед заходів програми – проведення маркетингових досліджень та моніторингу, створення Стратегії туристичного розвитку Херсона на 2025–2030 роки, розробка бренду міста, розробка екскурсійних маршрутів, організація та проведення туристичних форумів, презентацій тощо.

Ще до початку повномасштабного вторгнення рішенням Одеської обласної ради було прийнято «Програму розвитку туризму та курортів в Одеській області на 2021–2023 роки». Але, як зазначила «...начальниця управління туризму департаменту фізичної культури, спорту та туризму Одеської ОВА Анжеліка Легеза, за період воєнного стану Програма поставлена на паузу, не відбувалося фінансування заходів і практично не виконувалася з окремих обставин...» [9]. Сьогодні Рішенням Одеської міської ради від 26.06.2024 затверджена «Міська цільова програма розвитку міжнародного співробітництва, туризму та маркетингу міста Одеси на 2024–2026 роки», метою якої є забезпечення реалізації заходів, спрямованих на підвищення міжнародного авторитету міста Одеси, рівня поінформованості міжнародної спільноти про місто та його всебічний потенціал, розвитку міжнародного співробітництва в різних сферах суспільного життя, розвитку ефективного та конкурентоздатного туристичного комплексу міста, а також формування іміджу міста Одеси як привабливої туристичної дестинації [10].

Харківська обласна державна (військова) адміністрація оновила та затвердила «Програму розвитку культури, туризму та охорони нерухомих культурної спадщини Харківської області на 2024–2028 роки». В якій заплановано визначення основних шляхів і способів створення умов для збереження мережі закладів культури області, підвищення якості та доступності культурних послуг, розвитку людського капіталу Слобожанщини через стимулювання створення та споживання культурних послуг, реалізація державної політики в галузях «Культура» і «Туризм» на регіональному рівні, створення умов для розвитку сфери охорони культурної спадщини, забезпечення належного рівня збереження та використання об'єктів культурної спадщини, розвитку внутрішнього та в'їзного туризму, задоволення культурних і духовних потреб людини [11].

Планом Миколаївською обласною радою на 2024 рік затверджено перспективи розвитку туризму і курортів Миколаївської області в післявоєнний період [12]. Серед найбільш важливих напрямів діяльності виокремлено:

- популяризація туристичного потенціалу громади (презентація туристичного потенціалу громади на туристичних міжнародних, всеукраїнських та регіональних виставках, форумах тощо);
- інформаційне забезпечення (виготовлення презентаційної, сувенірної та друкованої продук-

ції різними мовами (буклети, брошури, фотоальбоми, довідники, путівники, карти, схеми тощо));

- розвиток туристичної інфраструктури (проведення роботи щодо виготовлення та встановлення вуличних вказівників двома мовами (українська, англійська), створення туристичного інформаційного центру (ТІЦ), розроблення маршрутів активного туризму та їх інформаційне облаштування та ін.);

- культурно-масова діяльність (організація та проведення акцій, пікніків, святкових заходів, фестивалів, ярмарків, виставок тощо з розвитку різних видів туризму та ін.).

Ураховуючи звернення голови Дніпропетровської облдержадміністрації продовжено термін дії Програми розвитку туризму у Дніпропетровській області на 2014–2022 роки (зі змінами) до 2025 року [13]. Було зазначено основні завдання Програми, серед яких:

- поліпшення іміджу Дніпропетровщини на вітчизняному та міжнародному туристичних ринках;

- створення сприятливих умов у сфері туристичної галузі для проведення у Дніпропетровській області фінального турніру чемпіонату Європи 2015 року з баскетболу, а також для залучення інвестицій;

- формування розвинутої туристичної індустрії, яка б задовольняла потреби туристів та їх безпеку.

Отже, зауважимо, що кожний регіон має свої специфічні проблеми в розвитку економіки, у соціально-культурній сфері, відмінні умови соціально-економічного становища та різні перспективи розвитку залежно від природних умов, структури господарства, ступеня концентрації промисловості. Дослідження й розв'язання проблем регіонального розвитку можливо за умови застосування комплексного підходу.

Зазначимо, що моніторинг сучасних програм розвитку туризму регіонів є важливим інструментом для забезпечення ефективного управління туристичною сферою. Їх результат дозволить оцінити, наскільки успішно виконуються поставлені цілі і завдання програм, а також визначити, чи досягнуті бажані результати (наприклад, зростання кількості туристів, розвиток інфраструктури, створення робочих місць тощо). На основі моніторингу можна своєчасно виявляти проблеми, недоліки або невідповідність наміченим цілям, коригувати стратегії і плани для досягнення кращих результатів. Крім того, моніторинг дозволяє оцінити економічний вплив туризму на регіон, шляхом аналізу доходів від туризму, створення робочих місць, розвиток суміжних галузей (гостинність, транспорт, культура). Своєчасний моніторинг регіональних програм розвитку туризму дозволяє врахувати зміни у зовнішньому середовищі та своєчасно реагувати на нові тенденції, такі як зміна попиту на екологічний туризм чи інноваційні туристичні продукти.

При формуванні ефективної політики сталого розвитку туризму в регіоні вкрай важливо враховувати фактори впливу (див. рис. 2). Серед основних факторів впливу на формування

Рис. 2. Основні фактори впливу на формування регіональної політики сталого розвитку туризму

регіональної політики сталого розвитку туризму сьогодні особливої уваги набувають політичні та правові фактори, безпека та стабільність. Це передусім створення нормативно-правових актів, що сприяють розвитку сталого туризму (підтримка екологічного туризму, організація територій для рекреації, захист прав туристів тощо); визначення на рівні держави стратегічних напрямів розвитку туризму, сприяння децентралізації та розвитку місцевих ініціатив. Безпека

є критично важливим фактором для розвитку туризму в регіонах.

Сталий розвиток туризму в регіонах України вимагає комплексного підходу, який враховує всі фактори – природні, соціально-економічні, культурні, політичні та інші. Важливо досягти балансу між економічними інтересами, захистом навколишнього середовища та культурної спадщини, що призведе до довгострокового розвитку туризму в регіонах України.

Висновки. Отже, сьогодні туризм південно-східних областей України знаходиться в складних умовах. Але ці регіони мають всі передумови для розвитку туристичної галузі: привабливе географічне розташування, природно-рекреаційні ресурси, історико-культурна спадщина, розвинена інфраструктура, різноманітні туристичні маршрути, сприятливі природно-кліматичні умови. Як бачимо, туризм все ж адаптувався до умов війни і поступово перелаштувався на інші форми. Війна призвела до необхідності збереження туристичної галузі, що є необхідною умовою для економічної підтримки країни та майбутнього відновлення. Дослідження регіональних векторів сталого розвитку туризму південно-східних регіонів України дозволить отримати низку важливих результатів і висновків, які сприятимуть ефективному розвитку туристичної галузі в цьому регіоні, з урахуванням сучасних викликів і можливостей: розробку стратегії сталого розвитку туризму регіону, яка включатиме збалансоване використання природних ресурсів, підтримку екологічних стандартів, збереження культурної спадщини та сталий розвиток інфраструктури; визначення можливостей для залучення міжнародних інвестицій в туристичну інфраструктуру, розвиток готельного та ресторанного бізнесу, створення нових туристичних об'єктів; розробку комплексної стратегії, яка допоможе забезпечити збереження природних і культурних ресурсів, підтримку місцевих громад, розвиток інфраструктури, а також підвищення економічної стабільності і конкурентоспроможності цього регіону на туристичному ринку.

Бібліографічний список:

1. Лебедев І.В. Сталый розвиток туризму: досвід європейського союзу і завдання для України. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2018. № 3 (67). С. 162–173.
2. Ісаєнко В.М., Ніколаєв К.Д., Бабікова К.О. та ін. Стратегія сталого розвитку (туристична галузь). Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. 301 с.
3. Роїк О.Р., Луцки М.В. Стратегічні напрями сталого розвитку туризму у Львівській області з урахуванням сучасного стану. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/roik2.htm (дата звернення: 04.12.2024).
4. Брич В., Галиш Н. Сталый розвиток туристичної індустрії: екологічний та статистичний вимір. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/42558/1/%D0%91%D1%80%D0%B8%D1%87.pdf> (дата звернення: 04.12.2024).
5. Динаміка податкових надходжень по областях за перше півріччя 2024 року. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/dinamika-podatkovih-nadhodzhen-po-oblastyah-za-pershe-pivrichchya-2024-roku> (дата звернення: 04.12.2024).
6. Шелеметьєва Т.В. Регіональні особливості розвитку індустрії туризму і гостинності (на прикладі Запорізького регіону). *Перспективи розвитку індустрії туризму і гостинності в Україні та світі* : матеріали І Міжнар. наук.-практ. конф., Луцьк, 13–14 вер. 2024 р. Луцьк, 2024. С. 72–76.
7. Шелеметьєва Т.В., Трохимець О.І., Собчик-Колбух А. Програмо-цільове планування як логістичний засіб розробки регіональної програми сталого розвитку туризму. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємство*. 2023. № 4. С. 78–87.
8. У Херсоні затвердили Програму з відновлення туристичної інфраструктури на території міської громади. URL: <https://kherson.rayon.in.ua/news/670719-u-khersoni-zatverdili-programu-z-vidnovlennya-turistichnoi-infrastrukturi-na-teritoyi-miskoi-gromadi> (дата звернення: 04.12.2024).
9. Регіональний туризм під час війни: чим селище на Одещині приваблює відвідувачів. URL: <https://suspilne.media/odesa/753713-regionalnij-turizm-pid-cas-vijni-akselise-na-odesini-privablue-vidviduvaciv/> (дата звернення: 04.12.2024).
10. Про затвердження Міської цільової програми розвитку міжнародного співробітництва, туризму та маркетингу міста Одеси на 2024 – 2026 роки. URL: <https://omr.gov.ua/ua/acts/council/205026/> (дата звернення: 04.12.2024).
11. Програма розвитку культури, туризму та охорони нерухомої культурної спадщини Харківської області на 2024–2028 роки. URL: <https://oblrada-kharkiv.gov.ua/program/programa-rozvytku-kultury-turyzmu-ta-ohorony-neruhomoyi-kulturnoyi-spadshhyny-harkivskoyi-oblastina-2024-2028-roky/> (дата звернення: 04.12.2024).
12. План роботи Миколаївської обласної ради на 2024 рік. URL: <https://www.mk-oblrada.gov.ua/UserFiles/document/1731943868673b5dbcb554e.pdf> (дата звернення: 04.12.2024).
13. Про Програму розвитку туризму у Дніпропетровській області на 2014–2025 роки. URL: <http://212.3.96.115/decisions/42/1078> (дата звернення: 04.12.2024).

References:

1. Lebediev I. V. (2018) Stalyi rozvytok turyzmu: dosvid yevropeiskoho soiuzu i zavdannia dlia Ukrainy [Sustainable development of tourism: experience of the European Union and tasks for Ukraine]. *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen*, no. 3 (67), pp. 162–173.
2. Isaienko V. M., Nikolaiev K. D., Babikova K. O. (2014) Stratehiia staloho rozvytku (turystychna haluz) [Sustainable development strategy (tourism industry)]. Kyiv: Vydvo NPU imeni M.P. Drahomanova, 301 p. (in Ukrainian)
3. Brych V., Halysh N. Stalyi rozvytok turystychnoi industrii: ekolohichni ta statystychni vymir [Sustainable development of the tourism industry: ecological and statistical dimensions]. Available at: https://tourlib.net/statti_ukr/roik2.htm (accessed December 0, 2024).
4. Brych V., Halysh N. Stalyi rozvytok turystychnoi industrii: ekolohichni ta statystychni vymir [Sustainable development of the tourism industry: ecological and statistical dimensions]. Available at: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/42558/1/%D0%91%D1%80%D0%B8%D1%87.pdf> (accessed December 4, 2024).
5. Dynamika podatkovykh nadkhodzhen po oblastiakh za pershe pivrichchia 2024 roku [Dynamics of tax revenues by region for the first half of 2024]. Available at: <https://www.tourism.gov.ua/blog/dinamika-podatkovih-nadhodzhen-po-oblastyah-za-pershe-pivrichchya-2024-roku> (accessed December 4, 2024).
6. Shelemetieva T. V. (2024) Rehionalni osoblyvosti rozvytku industrii turyzmu i hostynnosti (na prykladi Zaporizkoho rehionu) [Regional features of the development of the tourism and hospitality industry (on the example of the Zaporizhzhia region)]. *Perspektyvy rozvytku industrii turyzmu i hostynnosti v Ukraini ta sviti* : materialy I Mizhnar. nauk.-prakt. konf., Lutsk, 13–14 veresnia 2024 r., pp. 72–76. (in Ukrainian)
7. Shelemetieva T. V., Trokhymets O. I., Sobchuk-Kolbukh A. (2023) Prohramno-tsilove planuvannia yak lohystychni zasib rozrobky rehionalnoi prohramy staloho rozvytku turyzmu [Program-target planning as a logistical means of developing a regional program of sustainable tourism development]. *Derzhava ta rehiony. Serii: Ekonomika ta pidpriemnytstvo*, no. 4, pp. 78–87.
8. U Khersoni zatverdyl Prohramu z vidnovlennia turystychnoi infrastruktury na terytorii miskoi hromady [In Kherson,

- the Program for the restoration of tourist infrastructure in the territory of the city community was approved]. Available at: <https://kherson.rayon.in.ua/news/670719-u-kher-soni-zatverdili-programu-z-vidnovlennya-turistichnoi-infra-strukturi-na-teritoyi-miskoi-gromadi> (accessed December 4, 2024).
9. Rehionalnyi turyzm pid chas viiny: chym selyshche na Odeshchyni pryvabliue vidviduvachiv [Regional tourism during the war: what attracts visitors to a village in Odesa]. Available at: <https://suspilne.media/odesa/753713-re-gionalnij-turizm-pid-cas-vijni-ak-selise-na-odesini-privab-lue-vidviduvaciv/> (accessed December 4, 2024).
 10. Pro zatverdzhennia Miskoi tsilovoi prohramy rozvytku mizhnarodnoho spivrobitnytstva, turyzmu ta marketynhu mista Odesy na 2024–2026 roky [On the approval of the City target program for the development of international cooperation, tourism and marketing of the city of Odesa for 2024–2026]. Available at: <https://omr.gov.ua/ua/acts/coun-cil/205026/> (accessed December 4, 2024).
 11. Prohrama rozvytku kultury, turyzmu ta okhorony neruk-homoi kulturnoi spadshchyny Kharkivskoi oblasti na 2024–2028 roky [Program for the development of cul-ture, tourism and protection of immovable cultural her-itage of the Kharkiv region for 2024–2028]. Available at: <https://oblrada-kharkiv.gov.ua/program/programa-rozvyt-ku-kultury-turyzmu-ta-ohorony-neruhomoyi-kulturnoyi-spadshhyny-harkivskoyi-oblasti-na-2024-2028-roky/> (ac-cessed December 4, 2024).
 12. Plan roboty Mykolaivskoi oblasnoi rady na 2024 rik [Work plan of the Mykolaiv Regional Council for 2024]. Avail-able at: <https://www.mk-oblrada.gov.ua/UserFiles/docu-ment/1731943868673b5dbcb554e.pdf> (accessed Decem-ber 4, 2024).
 13. Pro Prohramu rozvytku turyzmu u Dnipropetrovskii oblasti na 2014–2025 roky [About the Tourism Development Pro-gram in the Dnipropetrovsk Region for 2014–2025]. Avail-able at: <http://212.3.96.115/decisions/42/1078> (accessed December 4, 2024).